

10 gadi ar cilvēktiesībām

<https://providus.lv/raksti/10-gadi-ar-cilvektiesibam/>

Datums: 12. decembris, 2001

Autori: Ieva Leimane-Veldmeijere

Līdz pat 90. gadu vidum Latvijā cilvēktiesību jēdziens tika diskreditēts, lielākoties izmantojot to politiskiem mērķiem, bet tagad tas kļuvis leģitīms - cilvēktiesības tiek piesauktas jebkuras prasības pamatošanai.

Ir pagājuši 53 gadi kopš Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas pieņemšanas 1948. gada 10. decembrī. Šo datumu var uzskatīt par dzimšanas dienu cilvēktiesību jēdzienam mūsdienu izpratnē (protams, cilvēktiesību idejas iedīgļus varam atrast vairākus gadsimtus iepriekš – gan Lielās Franču revolūcijas laikā, gan vēl agrāk – pat antīkajā laikmetā). Latvija ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju parakstīja un ratificēja 1990. gada 4. maijā kopā ar virkni citu starptautisku dokumentu. Kopš tā laika cilvēktiesību jomā Latvijā notikusi vērā ņemama attīstība.

Līdz pat 90. gadu vidum cilvēktiesību jēdziens tika diskreditēts, lielākoties izmantojot to politiskiem mērķiem: ar cilvēktiesībām galvenokārt tika saprastas “krievvalodīgo tiesības”, proti, tikai pilsonības un valodas politikas jautājumi. Šobrīd iedzīvotāju izpratne ir krietni padziļinājusies, un nu jau var teikt, ka cilvēktiesību jēdziens ir būtiski paplašināšies, aptverot arvien vairāk sabiedrības mazaizsargāto grupu, piemēram, bērnu, sievietes, bēgļu un patvēruma meklētāju, mazākumtautību, cilvēku ar īpašām vajadzībām (fizisko invalīdu, garīgi slimo) un seksuālo minoritāšu tiesības. Kā panākums atzīstams arī tas, ka arvien vairāk parādās apziņa – cilvēktiesības piemīt ikvienam. Tas, ka cilvēktiesības tiek piesauktas, lai pamatotu jebkuru prasību, norāda – tās ir kļuvušas leģitīmas. Skatot kopumā cilvēktiesību neseno vēsturisko attīstību, šā jēdziena paplašināšanās uzskatāma par lielu panākumu, ko ikdienā bieži vien aizmirstam.

Par situāciju cilvēktiesību jomā Latvijā lielā mērā var spriest pēc iedzīvotāju sūdzībām, ko saņem valstiskās (Valsts Cilvēktiesību birojs, Valsts Bērnu tiesību aizsardzības centrs) un nevalstiskās cilvēktiesību organizācijas (Latvijas Cilvēktiesību komiteja, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs). Pēdējo desmit gadu laikā ir bijuši trīs sūdzību viļņi. Pirmais no tiem – kopš 90. gadu sākuma līdz 90. gadu vidum – lielākoties bija saistīts ar Pilsonības un imigrācijas departamenta (pašreizējās Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes) darbību. Otrās sūdzību vilnis, kas saistīts ar dzīvokļu jautājumiem un īrnieku tiesībām, ir aktuāls vēl arvien. Lai gan ne vienmēr tas uzskatāms par cilvēktiesību jautājumu, tomēr šīs sūdzības ļoti bieži nonāk cilvēktiesību aizstāvības organizācijās, jo valsts vai pašvaldību atbildīgās iestādes nav gribējušas vai spējušas šos jautājumus risināt, savukārt iedzīvotāji nezina, kur un kā efektīvāk risināt savu problēmu. Ar trešo sūdzību vilni saskaramies pašreiz: tās ir sūdzības par garajiem pirmstiesas izmeklēšanas termiņiem un lielo neizskatīto sūdzību skaitu tiesās.

Jaunā gadu tūkstoša sākums nācis ar pārmaiņām arī cilvēktiesību jomā, proti, daudzus jautājumus, kas agrāk šķita nerisināmi, skata un risina tiesas ceļā. Neraugoties uz tiesu sistēmas trūkumiem, cilvēki arvien vairāk izmanto tiesas mehānismus. 2001. gadā

Latvija arī saņēma pirmos starptautisko cilvēktiesību tiesu spriedumus. Iedzīvotāji tagad aktīvi izmanto iespējas vērsties starptautiskajās instancēs – gan ANO Cilvēktiesību komitejā, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesā, kas jau pieņēmusi pirmos lēmumus attiecībā uz Latviju. Viss iepriekšminētais norāda, ka cilvēktiesības no “ielām”, “tirgus laukumiem” jeb intelektuālām publiskām diskusijām ir beidzot nonākušas līdz tiesas zālēm.